

Pratarmė

Šia straipsnių rinktine bandoma bent iš dalies padaryti tai, ko nespėjo pati jų autorė – Gražina Miniotaitė. Netikėta mirtis 2013 metų birželio 25-ąją paliko spragas ją pažinojusių ir mylėjusių žmonių gyvenimuose. Visi, turėję galimybę su ja bendrauti, prisimins ją kaip korektišką, draugišką ir konstruktyvią kolegę, kaip reiklią ir įdomią dėstytoją, kaip mielą bičiulę, kurios namai buvo atviri ilgiems ir turiningiems pokalbiams.

Didelę netektį patyrė ir Lietuvos socialinių bei humanitarinių mokslų bendruomenė. Gražina Miniotaitė buvo Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos, o paskutiniaisiais metais – ir Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto profesorė. Ji taip pat buvo ilgametė Lietuvos kultūros tyrimų instituto vyresnioji mokslo darbuotoja.

Gražina Miniotaitė gimė 1948 m. Raseiniuose, vėliau gyveno Biržuose. Iš ten išvažiavo į Maskvos universitetą studijuoti filosofijos. Jį baigė 1971 m., sulaukė pasiūlymo studijuoti aspirantūroje. 1977 m. Maskvoje apgynė filosofijos daktaro disertaciją apie naująsias tendencijas amerikiečių moralės filosofijoje, daugiausia skirdama dėmesio dabar jau garsaus filosofo Johno Rawlso teisingumo teorijai. Grįžusi į Lietuvą, iki 1990 m. dėstytojavo tuometinėje LTSR mokslų akademijos Filosofijos katedroje, o nuo 1991 m. pradėjo dirbti Filosofijos ir sociologijos institute (dabar – Lietuvos kultūros tyrimų institutas). 1997–2005 m. dėstė Vilniaus pedagoginiame universitete, nuo 2004 m. – Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje, nuo 2012 m. – Vilniaus Universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute. 1998–2001 m. buvo Atviros visuomenės kolegijos tutorė.

Kaip ilgametė Kopenhagos taikos tyrimų instituto bendradarbė (1995–2001), Gražina Miniotaitė bene labiausiai iš Lietuvos užsienio politikos tyrėjų buvo „įsitinklinusi“ Europos tarptautinių santykių mokslininkų bendruomenėje, aktyviai dalyvavo tarptautinėse konferencijose, projektuose ir stažuotėse. Iš paskutiniosios Vašingtone buvo grįžusi tik 2013 gegužę.

Ilgą ir vaisingą akademinę Gražinos Miniotaitės karjerą galima suskirstyti į trejetą tarpusavyje susijusių etapų. Pirmajam galima priskirti jos darbus politinės ir moralės filosofijos srityje, kuriais ji pradėjo savo akademinę karjerą. Nors juose daugiausia analizuojama amerikiečių moralės filosofija, jų idėjinis pagrindas yra Immanuelio Kanto deontologinė etika, naudojama kritiškai vertinant šiuolaikines etikos doktrinas, tarp jų – ir paties Rawlso teisingumo teoriją.

Kitas svarbus Gražinos Miniotaitės veiklos etapas buvo neprievartinio pasipriešinimo idėjos analizė ir praktinė veikla šioje srityje pirmaisiais Nepriklausomybės metais, 1991–1995 m. vadovaujant visuomeninei organizacijai „Neprievartinio veiksmo centras“. Pati buvusi aktyvi Sąjūdžio dalyvė, ji siekė apibendrinti Lietuvos neprievartinio pasipriešinimo patirtį ir paaiškinti jo sėkmę. Tos sėkmės priežastis ji galiausiai susiejo su Kanto idėja apie moralės galią – tą, be kurios net pranašesnė fizinė jėga neturi galios. Ji argumentavo, kad pilietinis nepaklusnumas ir neprievartinis priešinimasis, nesuteikiant tironui dingsties į smurtą atsakyti smurtu ir pasinaudoti jėgos pranašumu, yra galinga politinės kovos priemonė.

Gražinos Miniotaitės susidomėjimas šia idėja sustiprėjo analizuojant ir pasaulinę tokios kovos praktiką, pirmiausia – Mahatmos Gandhi'o veiklą Indijoje. Ji anksti susipažino su žymiausio neprievartos teoretiko amerikiečio Gene'o Sharpo darbais, o vėliau – ir su juo pačiu Alberto Einsteino institute. Šis institutas išleido jos monografiją *Nonviolent Resistance in Lithuania: A Story of Peaceful Liberation* (Cambridge, 2002) anglų kalba. Svarbu, kad jau anksčiau ši buvo publikuota mandarinų kalba Taivane.

Gražinos pastangomis su neprievartinio pasipriešinimo idėja anksti susipažino pirmasis Krašto apsaugos ministras Audrius Butkevičius ir kiti Krašto apsaugos departamento pareigūnai. Kai kurie šios idėjos elementai buvo įtraukti į Valstybės gynybos strategiją. Prie neprievartinio pilietinio pasipriešinimo tyrimų Gražina Miniotaitė grįžo ir paskutiniaisiais metais. Tačiau jos pradėta knyga liko neparašyta.

Galviausiai trečiasis Gražinos Miniotaitės veiklos etapas yra neatsiejamas nuo Lietuvos tarptautinių santykių disciplinos radimosi ir stiprėjimo. Būtent jos dėka Lietuvoje atsirado ir išpopuliarėjo konstruktyvistiniai tyrimai ir „saugumizavimo“ teorija. Nuosekliai remdamasi kantiškąja nuostata, atmetančia nekvestionuojamą socialinės tikrovės kategorizaciją, savo tyrimais ji skatino mąstyti apie Lietuvos ir trijų Baltijos valstybių tapatybės ir užsienio bei saugumo politikos ryšį, kolektyvinės tapatybės kūrimo iššūkius, saugumo politikos vaidmenį valstybės gyvenime.

Gražinos Miniotaitės supratimu, Baltijos valstybes galima palyginti su savotiška istorijos laboratorija, kur modernybės ir postmodernybės kultūrų sandūroje formuojasi ir yra išmėginami nauji tarptautinės politikos principai. Analizuodama saugumo diskursą ir tautinio tapatumo konstravimo procesus, ji stengėsi laikytis kontekstinio ir istorinio požiūrio į tapatybės

formavimąsi. Savo saugumo ir užsienio politikos tyrimais ji parodė, kaip Lietuvos diskursyvinėje erdvėje atsiskleidžia įtampa tarp tautinės valstybės tapatybės konstravimo ir integracinių užsienio politikos praktikų bei kaip Lietuvos tapatybė konstruojama saugumizuojant (desaugumizuojant) tarptautinės aplinkos veikėjus per Rytų ir Vakarų priešpriešą, per nuolatinis bandymus tapti „tikrosios“ Europos dalimi. Šios jos tyrimų išvados jau yra tapusios Lietuvos užsienio politikos analizės aksiomomis.

Užbaigti visų pradėtų darbų ir susisteminti jau padarytų Gražina Miniotaitė nespėjo. Sudarydami rinktinę, siekėme sudėti reikšmingiausių ir įdomiausių tekstus, kurie iki šiol buvo išsibarstę po įvairius žurnalus ir knygas. Atrinkome aštuonis straipsnius, kurie perteikia jos akademinio darbo visumą.

Tekstus suskirstėme į keturias dalis. Pateiktieji pirmojoje („Kanto komentarai“) nagrinėja Kanto įtaką šiuolaikinei moralės filosofijai bei teisingumo sampratai. Antroji dalis („Pilietinis nepaklusnumas“) pristato pilietinio nepaklusnumo teorijos apmatų bei šios idėjos raišką Lietuvos gynybos politikoje. Trečioji („Konstruktyvistiniai užsienio politikos tyrimai“) yra skirta konstruktyvistiniams Lietuvos ir Baltijos valstybių saugumo ir užsienio politikos tyrimams. Čia įtraukėme patį ankstyviausią straipsnį, kuris buvo publikuotas tik kaip darbinis tekstas (*working paper*): jis ne tik atskleidė bei pagrindė konstruktyvistines nuostatas, bet jau tada, 2000-aisiais metais, suformulavo Lietuvos integracinę dilemą, lydinčią šalį iki pat šių dienų. Kituose šios dalies straipsniuose mėginama suvokti trijų Baltijos valstybių tapatybių ir jų užsienio politikos įtampas bei transformacijas ES integracijos kontekste. Į ketvirtąją dalį („Kariuomenės studijos“) įtraukėme vieną paskutiniųjų Gražinos Miniotaitės straipsnių, skirtų naujausiai jos tyrimų sričiai – kariuomenės studijoms. Šiame straipsnyje įvertinama Lietuvos kariuomenės raida bei pristatomas kariuomenės įvaizdžio tyrimas.

Dėkojame Gediminui Vitkui, sumaniusiam šią rinktinę, Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijai, suteikusiai finansavimą, redaktorei Rimai Bertašavičiūtei, kruopščiai sutvarkiusiai visus tekstus, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto darbuotojams Indrei Jovaišytei, Vytautui Peciukoniui, Žymantei Trakelytei, pagelbėjusiems dideliais ir mažais darbais.

Sudarytojai

Vilnius, 2014 m. kovas